

УДК 808.5:378

Хоцкіна С. М.

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

На основі вивчення наукових джерел та узагальнення авторських експериментальних даних охарактеризовано аспекти формування культури мовлення педагога професійного навчання – фахівця галузі комп'ютерних технологій у контексті сучасної вищої професійної освіти, акцентовано на значущості мовленнєвої взаємодії у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, запропоновано шляхи розв'язання проблеми з використанням професійно зорієнтованих дискусійних питань, спрямованих на реалізацію окреслених компонентів пропонованої структури (мовленнєво-практичного, мовленнєво-мотиваційного, особистісно-комунікативного компонентів) задля вдосконалення індивідуального граматичного, стилістичного, лексичного рівнів володіння мовленнєвою культурою майбутніх педагогів професійного навчання в галузі комп'ютерних технологій напряму підготовки «Професійна освіта» (за профілем комп'ютерні технології). Подана система завдань враховує особливості професійного мовлення на граматичному, стилістичному, лексичному рівнях.

Ключові слова: культура мовлення, професійна освіта, педагог професійного навчання, метод дискусії.

Охарактеризованы аспекты формирования культуры речи педагога профессионального образования – специалиста отрасли компьютерных технологий – в контексте современного высшего профессионального образования на основе изучения научных источников и систематизации авторских экспериментальных данных. Акцентировано на значимости языкового взаимодействия в процессе изучения гуманитарных дисциплин. Предложено пути разрешения проблемы с использованием профессионально ориентированных вопросов дискуссионного характера, направленных на реализацию определенных компонентов разработанной структуры (языково-практического, языково-мотивационного, личностно-коммуникативного компонентов) с целью усовершенствования индивидуального грамматического, стилистического, лексического уровней владения языковой культурой будущими педагогами высшего профессионального обучения отрасли компьютерных технологий направления подготовки «Профессиональное образование» (по профилю компьютерные технологии). Представленная система заданий учитывает особенности профессиональной речи на грамматическом, стилистическом, лексическом уровнях.

Ключевые слова: культура речи, профессиональное образование, педагог профессионального образования, метод дискуссии.

On the basis of scientific sources study and experimental data generalization the author of the article characterizes the aspects of speech culture forming of a teacher of professional education – IT specialist – in the context of modern higher professional education. The significance of speech co-operation in the process of the humanities study is emphasized. The paper proposes ways of the problem solution by means of using profession-oriented debating points, designed for the implementation of the outlined components of the structure proposed (speech-practical, speech-motivational, personally-communicative) for the improvement of individual grammar, stylistic, lexical level of future IT teachers (direction of training – «Professional education», specialization – computer technologies). Considerations of professional speech of the given system of tasks at grammar, stylistic, lexical levels are justified. The author uses a method of discussion in teaching and learning activities of future teachers of vocational training for students bringing into communication in formal conditions through exchange of ideas, opinions concerning a matter point of the issue investigated. It is proved that the use of discussion method at seminars assists the increase of interest in human and computer sciences, teaches to perceive the material critically, substantiate the salvation of the viewpoints examined on the basis of different viewpoints contrasting.

Key words: speech culture, professional education, teacher of professional education, method of discussion.

Сьогодні спостерігаємо швидкі темпи розповсюдження професійної освіти, що зумовлено передовим зростанням попиту на знання царин педагогіки та фахових дисциплін галузі комп'ютерних технологій з актуалізацією завдань розвитку особистої мовленнєвої культури фахівців.

Формування майбутнього педагога професійного навчання галузі комп'ютерних технологій у вищій школі є важливим як для розвитку особистості конкретного студента, так і суспільного прогресу загалом. Адже освіта повинна не тільки передбачати вузькопрофільну підготовку, а й навчати сьогочасних форм комунікації. Тому сьогодні є актуальним введення до навчальних планів гуманітарних дисциплін на базі профільної підготовки, що зумовлено необхідністю пошуку раціональних і оптимальних шляхів удосконалення мовленнєвої професійної підготовки.

Аналіз наукових джерел із лінгвістики, педагогіки, психології, філософії засвідчує, що в теорії та практиці дослідники розглядають культуру мовлення в контексті формування культури спілкування (Б. Ананьєв, Г. Андреева, М. Качан, О. Леонтєв, А. Реан, В. Шепель та ін.); акцентуючи на здатності особистості встановлювати й підтримувати контакти з навколишніми на основі сукупності знань та вмінь, що забезпечують ефективний плин мовно-комунікативного процесу (Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020) [3]; здатності швидко орієнтуватися в мовленнєвій ситуації, що спирається на комунікативний досвід індивіда (Ю. Ємельянов, С. Бахтєєва та ін.); уміння вступати в комунікацію (М. Коломоєць, Н. Кузьміна, В. Пилипівська та ін.); як складника комунікативної культури (Н. Алексєєва, І. Бех, Л. Божович, З. Калмикова та ін.).

У контексті нашого дослідження важливими є роботи, присвячені питанням мовно-комунікативної підготовки у професійній галузі (Н. Бабич, З. Бакум, О. Горошкіної, Л. Мацько, О. Караман, С. Караман, М. Пентиліук, О. Семенов та ін.). Останнім часом активізувалися пошуки вдосконалення теоретичних і методичних аспектів окресленої проблеми.

У статті зупинимося на практичних проблемах формування культури мовлення майбутнього фахівця галузі знань «Педагогічна освіта» напряму підготовки 6.010104 «Професійна освіта (за профілем комп'ютерні технології)» у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, акцентуючи увагу на використанні дискусійних питань задля розвитку професійного мовлення й мислення в системі вищої професійної освіти.

Мета статті – у контексті цілісного формування мовленнєвої культури майбутніх педагогів професійного навчання – фахівців галузі комп'ютерних технологій – запропонувати використання системи дискусійних питань задля розвитку мовлення та професійно-практичного мислення студентів.

Узагальнення позицій [1; 2; 3; 4; 6] дає змогу з'ясувати сутність виявлення окресленої комплексної мовленнєво-комунікативної здатності як інтегративної динамічної якості, що охоплює три компоненти структури фахової підготовки педагога професійного навчання – фахівця в галузі комп'ютерних технологій у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу («Педагогіка і психологія», «Вступ до спеціальності», «Конфліктологія у професійній діяльності», «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності», «Психологія професіоналізму», «Психологія ділових відносин», «Теорія та методика профорієнтаційної роботи», «Практична психологія» тощо, зокрема української мови (за професійним спрямуванням): мовленнєво-практичний (визначає мовленнєву базу знань, що сприяє формуванню мовленнєвих умінь студентів-бакалаврів); мовленнєво-мотиваційний (характеризує мовленнєву мотивацію); особистісно-комунікативний (поєднує комунікативні риси, мовленнєві здібності, мовленнєво-комунікативні вміння).

Значущим щодо вищеокресленого постає практичне й усвідомлене володіння всіма нормами сучасної української літературної мови, наявність умінь будувати мовленнєвий дискурс (правильно, переконливо, виражено структурувати власні висловлювання), «спілкуватися в колективі з додержанням норм професійного мовлення, оскільки мова потрібна фахівцям не як сукупність правил, а як засіб самоформування і самовираження особистості» [4]. Від того, наскільки професійна мовна культура, культура думки, поведінки відповідатимуть сучасним нормам, залежить авторитет педагога, реалізація формування інтелектуального потенціалу України.

Отже, доцільним, на нашу думку, є стимулювання розумової діяльності, творчих здібностей, мовленнєвих умінь, що розширює діапазон мислення майбутніх фахівців. Цього можна досягти за допомогою використання дискусії, яка сприяє активізації самооцінки, самоконтролю, навчанням прийомам самоорганізації (визначення мети, планування, прийняття рішень, прогнозування результатів, аналіз та корекція діяльності). Тому застосування дискусійного методу покликано створювати сприятливу атмосферу засвоєння знань, у якій студент спроможний активно сприймати і відтворювати інформацію у процесі монологічної й діалогічної форм задля розвитку творчого мислення, формування практичних умінь і навичок стимулювання інтересу. Моделювання мовленнєво-комунікативних ситуацій дає можливість творчого засвоєння навчального матеріалу, розвитку активності, мовленнєвих навичок і комунікативних здібностей, аналітичного мислення, закріплення професійних умінь і навичок.

Аналіз практичних занять із гуманітарних дисциплін переконує, що більшість викладачів доволі обмежено використовують основні прийоми створення проблемних ситуацій у розв'язанні мовленнєвих завдань. Такий стан – ще одна підстава для ґрунтовного вивчення педагогами шляхів створення дидактичних засобів формування професійної мовної та комунікативної культури студентів. Тому вважаємо за необхідне акцентувати увагу на значущості впровадження в навчальний процес опанування дисциплін професійного спрямування дискусій – активного методу здобуття знань.

Метод дискусії використовуємо в навчальній діяльності для залучення студентів до спілкування у формальних умовах через обмін думками, поглядами на сутність пропонованої для аналізу проблеми; сприяє формуванню умінь самостійного мислення та аргументованого викладу думок. Найпростіший варіант – обговорення протягом короткого часу певної проблеми у групах із кількох осіб, потім – у складі всієї групи. Наприклад, В. Ягупов пропонує інший варіант: спочатку індивідуально вивчається проблема, готуються запитання; створюються пари для обговорення, які надалі об'єднуються в малі групи, де триває розгляд. Наприкінці – результати обговорень аналізуються у процесі загальногрупової дискусії [7, с. 376].

У контексті розвитку мовлення та професійно-практичного мислення майбутніх фахівців пропонуємо фрагментарне використання дискусійних питань, спрямованих на реалізацію окреслених компо-

ментів запропонованої структури задля вдосконалення індивідуального граматичного, стилістичного, лексичного рівнів майбутніх викладачів спеціальних дисциплін у галузі комп'ютерних технологій ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації (напрямку підготовки 6.010104 «Професійна освіта» (за профілем).

1. У яких випадках інтереси суспільства й закладів освіти не збігаються? Як безпомилково знайти правильний вихід? Пропишіть логіку аспектів взаємодії. Внесіть власні корективи в окреслений приклад.

2. Які методи використовують західні фірми задля активізації діяльності фахівця галузі комп'ютерних технологій? Аргументуйте власну позицію.

3. Уявіть себе маркетологом фірми з виробництва комп'ютерів. Надайте керівництву рекомендації щодо доцільності збільшення виробництва товару. Переконайте в доцільності запропонованого.

4. Автоматизоване проектування, яке Ви розробили, перебуває на стадії насичення ринку і Ви розумієте його неконкурентоспроможність. Оберіть дії, що, на Вашу думку, мають визначити політику фірми (інтенсивніша рекламна політика; розроблення проектів-замінників тощо). Аргументуйте позицію.

5. Ви створили молодіжний кооператив із надання послуг догляду за дітьми. Яку рекламу Ви розташуєте у виданні «Експрес-оголошення»? Розробіть текст.

6. Прокоментуйте тезу: «Для підприємств розвинених країн Заходу основною метою постає максимізація не прибутку, а чистого доходу на одного зайнятого, що не виключає необхідності використання показника норми прибутку». Аргументуйте власну позицію.

7. Прокоментуйте тезу «Людина розвиває фізичні, розумові, організаційні здібності у процесі праці». Проте, ринкова система й сучасна змішана економіка позбавляють мільйони людей змоги працювати. Безробіття породжує проблему соціального захисту населення. Охарактеризуйте основні елементи соціального захисту в Україні.

8. Прокоментуйте тезу «Внаслідок нерациональної економічної політики держав, панування монополій та інших чинників у ХХ – на початку ХХІ ст. відбувається постійне зростання цін, що не завжди є інфляцією, оскільки причини, сутність, наслідки та шляхи її подолання мають певні особливості».

Вважаємо, що робота з майбутніми педагогами професійного навчання є інтегрованою, оскільки передбачає фахову і психолого-педагогічну підготовку з акцентом на вивченні української мови (за професійним спрямуванням). Отже, формування мовленнєвої культури має бути побудоване так, щоб якомога частіше спонукати студентів до пошуку шляхів розв'язання суперечностей. Відтак за умов створення ситуацій живого спілкування мовлення стає більш змістовним та аргументованим.

У процесі оброблення карт оцінювання сформованості мовленнєвої культури мовленнєво-практичного компонента встановлено часткове володіння високим рівнем вираження складника вміння слухати, сприймати й відтворювати; поряд із цим – достатній рівень навичок роботи у групі; більшість респондентів визнають середній рівень сформованості вміння знаходити спільну мову зі співрозмовником; низький рівень мовленнєвих умінь і застосування отриманих теоретичних знань у процесі спілкування притаманний більшості опитаних студентів.

Оцінювання сформованості мовленнєво-мотиваційного компонента охоплює вміння переконувати і відстоювати власну позицію; предметну компетентність; адекватну інтерпретацію отриманої інформації; уміння відповідати ситуації спілкування відповідно до швидкості змін аспектів взаємодії у мовленнєвому процесі.

Узагальнений аналіз отриманих середніх оцінок анкетних даних студентів дозволяє констатувати факт відсутності високого рівня оцінювання окреслених складників. Простежено достатній рівень сформованості культури мовленнєвої діяльності за складником стійкість поглядів; середній – за адекватністю інтерпретації отриманої інформації; низький – уміння переконувати; уміння відстоювати власну позицію; уміння відповідати ситуації спілкування залежно від швидкості змін у процесі мовленнєвої взаємодії. Отримані результати попереднього опитування викликали занепокоєння: лише 17% респондентів визнали високим рівень мовленнєвої культури; 36% – переконані в необхідності підвищення власного рівня; 47% – визнають низький рівень культури мовлення.

Подана фрагментарна система дискусійних завдань враховує особливості професійного мовлення на граматичному, стилістичному, лексичному рівнях. Зауважимо, що метод дискусії передбачає з'ясування й зіставлення різних поглядів на сутність певної позиції, пошук істинної думки у процесі з'ясування суперечних підходів до окресленої проблеми. Організація семінарських занять методом дискусії допомагає зростанню інтересу до гуманітарних та комп'ютерних наук, учить критично сприймати прочитане, на основі зіставлення різних позицій аргументовано доводити розв'язання досліджуваного. Як бачимо, створення дискусійної ситуації сприяє посиленню емоційно-психологічного стану майбутніх фахівців, збуджує внутрішні стимули активної участі в навчально-пізнавальному процесі здобуття знань, умінь, навичок. Безперечно, якість культури мовного спілкування, сформованість комунікативних умінь є показниками рівня культурного розвитку і морального клімату суспільства. Тому під час складних змін у соціальному і моральному житті країни, з набуттям права на українське мовлення зростає вага покоління, готового до здійснення діалогової, дискусійної діяльності, творчого підходу у розв'язанні нестандартних ситуацій професійної галузі.

Отже, формування культури мовлення майбутнього педагога професійного навчання – це складний динамічний процес, що потребує цілісної системи роботи з урахуванням усіх структурних компонентів досліджуваного процесу в поєднанні аспектів розуміння різноманітних навчальних і життєвих ситуацій,

умінь практичного використання здобутих знань та, відповідно, усвідомлення необхідності самовдосконалення наявного особистісного рівня сформованості навичок мовленнєвої взаємодії.

Перспективи подальших наукових розвідок досліджуваного контенту вбачаємо у розвитку мовленнєвих навичок на основі пропонуваніх професійно зорієнтованих текстів, акцентуючи на граматичних нормах сучасного українського професійного мовлення.

Література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 136 с.
2. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії : навч. посіб. [Концепція розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020)] / [Мацько Л. Українська мова у вищій школі / Л. Мацько. // Дивослово. – 1996. – № 11. – С. 24–26].
3. Український педагогічний словник / [Хоцкіна С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти / С. М. Хоцкіна. – К. : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2013. – 20 с.].
4. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.